

ПРОМОЦИЈА КЊИГЕ СЛАВКА МИЈУШКОВИЋА „КОТОРСКА МОРНАРИЦА”

Поводом изласка из штампе (постхумно) монографије академика Славка Мијушковића: *Которска морнарица* (издавач Црногорска академија наука и умјетности, Подгорица 1994, 287), у ЦАНУ је, 23. фебруара 1995. године, одржана промоција ове књиге. О Мијушковићу и његовом дјелу су говорили академик Драгутин Вукотић, председник ЦАНУ, и проф. др Миомир Дашић, ванредни члан Академије и рецензент и уредник монографије *Которска морнарица*. Како је то уобичајено када се ради о посебним издањима Академије, овдје објављујемо *Уводну ријеч* академика Вукотића и приказ Мијушковићевог научног рада односно књиге *Которска морнарица* проф. др Дашића, под насловом: *Научна истина о Которској морнарици*.

*Уводна ријеч академика Драгутина Вукотића
председника ЦАНУ*

Врло поштоване колеге и драги гости,

Отварајући Скуп Црногорске академије наука и умјетности, посвећен приказивању књиге *Которска морнарица*, коју је написао покојни Славко Мијушковић, бивши редовни и угледни члан наше Академије, са особитим задовољством поздрављам све вас који својим присуством увеличавате ову свечану и својеврсну евокацију на аутора ове вриједне монографије.

Осјећам обавезу да изразим посебну захвалност одабраном кору Бокељске морнарице, који је пристигао да ода почаст свом дугогодишњем вицeadмиралу и да се заједно, са осталим поштоваоцима изузетне личности и дјела почившег Славка, радује постморталном штампању његовог дјела. Овај њихов културни чин и узорни гест

пијетета, несвакидашњег у овим суморним и заборавним временима, заслужује истинску хвалу и поштовање.

Прије него што се почне са промовисањем књиге, слободан сам да вас замолим да призовемо меморију у помоћ и присјетимо се маркантне физиономије и господственог изгледа, истакнутог историчара и романисте, бриљантног интелектуалца и реторичара, врсног естете и етичара и изнад свега племенитог човјека, аутора Славка Мијушковића.

Био је врстан архивиста, палеограф, књижевник, полиглота и објективни историограф. Макар и летимичним погледом у његову библиографију може се стећи утисак о широкој лепези научног интересовања из поморске, политичке, привредне, културно-просвјетне и здравствене историје Боке Которске и Црне Горе.

Објавио је у домаћој и иностраној периодици или посебним публикацијама бројне студије, расправе, преводе, текстове засноване на архивској грађи. Његов опус представља незаобилазну историографску литературу трајне вриједности.

Био је почасни члан Југословенског научног друштва за историју здравствене културе и спољни сарадник Института за медицинска истраживања Српске академије наука и уметности. Писао је о појави куге у Ораховцу 1690. године, оснивању и дјеловању поморско-здравствених установа у Боки Которској, обавезним љековима далматинских и бокелских апотека, Херцеговском лазарету и многим другим здравствено-медицинским проблемима. Особито су занимљиви његови радови о епидемијама куге и карантинским, превентивним мјерама, које су предузимале санитетске власти да би се спријечило ширење инфекција.

Превод и коментар „Љетописа попа Дукљанина“ завриједио је Тринаестојулску награду.

У књизи „Которска морнарица“, о којој је замољен да говори њен уредник колега Миомир Дашић, ванредни члан Црногорске академије наука и уметности, врло убједљиво долази до изражаја ауторова студиозност и непристрасност, која је могла да буде изложена искушењима, због висоог чина који је заузимао у Бокелској морнарици. Славко Мијушковић је својим животом и дјелом заслужио трајно памћење.

Миомир Дашић

НАУЧНЕ ИСТИНЕ О КОТОРСКОЈ МОРНАРИЦИ

(Славко Мијушковић: *Которска морнарица*, Црногорска академија наука и умјетности, Подгорица 1994, 278)

Славко Мијушковић (1912-1989), редовни члан ЦАНУ, отишао је из живота прије нешто више од пет година, оставивши за собом позамашно научно дјело које чини 200 студија, чланака, расправа, есеја и других прилога објављених у часописима и разној другој периодичи претежно из поморске, политичке, привредне, културно-просвјетне и здравствене историје Боке Которске и Црне Горе уопште. Његови радови мање-више временски припадају разним раздобљима, почев од средњег до новог вијека, а засновани су на богатој архивској грађи, прије свега оној која се чува у архивима у Котору, Херцег-Новом, Будви, Задру, Дубровнику и Цетињу. Осим тога, знатан број његових историографских текстова утемељен је и на студиозном проучавању докумената из архивских фондова у иностраним архивима - у Венецији, Риму и Паризу.

Славко Мијушковић није био по школском образовању историчар (био је професор латинског, француског и италијанског језика), али је највише у свом радном вијеку стварао у области историјских наука. Будући да је био одличан зналац латинског и поменуто два жива романска језика, са лакоћом се сналазио у разрјешавању тајних архивских списа на тим језицима, достигавши углед нашег врхунског стручњака у архивистици и палеографији. Специјализирао је архивистику и палеографију у земљи (завршио је двоместрални архивистички течај у Дубровнику, 1950), а десет година касније и у Француској (*Stage technique des archives*, у Паризу 1960) и постао један од водећих архивиста у Црној Гори. Богата и разноврсна културна баштина Боке Которске и осталог црногорског приморја, динамична збивања на овом подручју и у његовом залеђу, забиљежена у многим писаним споменицима почев од средњег вијека, привлачила су научну радозналост овог неуморног истраживача и ствараоца. Из његове биографије и библиографије види се да се историографском раду посветио нарочито од када је прешао (на сталан рад) у Историјски архив у Котору. Његово напредовање у историографији ишло је улазном линијом почев од стеченог звања архивисте (1950), научног сарадника (1956), до највећег признања - избора за ванредног члана ЦАНУ (1976) и редовног члана (1985).

Докторат историјских наука је стекао као већ зрео научник са великим истраживачким искуством, одбраном дисертације *Которска морнарица* на Филозофском факултету у Скопљу 28. децембра 1965. године.

Радови Славка Мијушковића, писани на италијанском и француском језику, публиковани су и у иностраним часописима и другој периодици, а било је и текстова које су емитовале и француске радиостанице, па је на основу њих постао члан Секције радиофонских писаца Удружења француских књижевника (1961).

Славко Мијушковић је био члан Удружења књижевника Црне Горе и Савеза књижевника СФР Југославије. Разумије се, био је и члан Савеза историчара Југославије и његових тијела, као и неких органа Међународне асоцијације историчара.

Осим историографије, Мијушковићев стваралачки опус чине богатим и радови из области лингвистике - како нашег језика тако и језика које је дипломира на факултетским студијама.

Мијушковићевим бројним научним и стручним радовима којима је он још за живота био стекао завидан углед у стручним и научним круговима, књижевној и широј културној јавности не само у Црној Гори придружује се и обимна књига *Которска морнарица*.

* * *

Одјељење друштвених наука Црногорске академије наука и умјетности, цијенећи значај научног дјела свог преминулог члана академика Славка Мијушковића, предложило је, а Председништво ЦАНУ подржало, да се из његове рукописне заоставштине објави рад *КОТОРСКА МОРНАРИЦА*. Одлучивши се за објављивање овог рукописа, органи ЦАНУ су у цјелости поштовали ауторов текст, без обзира на то што би, можда, и он, да је жив, данас другачије гледао на нека питања, будући да су се промијениле политичке, друштвене и друге прилике у односу на вријеме када је дисертација рађена.

Славко Мијушковић је докторску дисертацију радио врло сериозно, уз строго поштовање методолошких принципа историјске науке. Минуциозном анализом објављених, али и знатно већег броја необјављених и раније непознатих докумената, до којих је дошао дугим и стрпљивим истраживањима у домаћим архивима (Државни архив у Котору, Државни архив у Задру, Државни архив у Цетињу (и страним Archivio di Stato di Venecia у Венецији и Archives Nationales de France у Паризу), затим критичким разматрањем литературе, која се било у цјелости или дјелимично односи на прошлост Которске морнарице (касније од друге половине XIX вијека преименована у Бокељску морнарицу) и, свакако, луцидним интелектуалним опсервацијама - Мијушковић је сачинио цјеловиту фреску о многовјековној, богатој и динамичној историји организације которских помораца. Ова књига представља заокружену историјску монографију о *Которској* односно *Бокељској морнарици* какве прије није било у историографији.

Монографија је структурирана из једанаест поглавља: I - На којима се основама заснивају тврдње о постојању организације которских помораца већ од 809. године; II - Оснивање Братовштине которских

помораца; III - Статут из 1463. године; IV - Сталешки, економски и васпитни значај Братовштине; V - Братовштина као депозит норми обичајног права; VI - Војна организација Братовштине; VII - Територијална надлежност Которске морнарице; VIII - Которски адмирал; IX - Которска морнарица постаје меморијална институција и мијења назив у „Бокешка морнарица”.

Осим Предговора, у којему је истакнут научни циљ овог значајног научног рада, на крају је дат и опширан резиме, чији садржај изражава суштину cjелокупног градива и може служити као узоран примјер синтезе у малом. Научни апарат је дат прегледно уз свако поглавље.

С. Мијушковић је врло суптилно и савјесно анализирао многобројна документа, критички размотрио историографске резултате и у разложној, понескад и понегдје и у полемичкој форми аргументовано оспорио поједине датуме и вјештачки створене „чињенице” и тврдње о историјској дубини настанка организације Которских помораца, аргументовано је побијао тврдње које су без ослоња у прворазредним изворима, а које су понављали и истицали готово сви писци, међу којима и поједини историчари, пишући о Которској морнарици као о историјској појави. Стога је његова неоспорна заслуга што је отклонно поједине историјске заблуде, као ону да организација которских помораца датира од 13. јануара 809, или другу да је настала „око 1000 године”. Он, С. Мијушковић, је доказао да ове тврдње „не могу представљати аргументацију ни за било какву претпоставку а камоли за тврђење о тадашњем постојању у Котору такве организације”, јер документи накнадно настали (из каснијих вјекова) нијесу ништа друго до обични фалсификати, како по форми тако и по својему стилу и језику, односно и другим исказима текста. Позивајући се на новооткривене изворне податке, С. Мијушковић каже да намјера фалсификатора поменутих датума и тврдњи „није била усмјерена” само на то да се њима докаже старина било какве организације помораца, већ је то учињено и из сасвим других разлога.

Али одбацујући тврдње засноване на фалсификатима, он допушта могућност да је у XIII вијеку могла постојати нека морнаричка организација у Котору. Али ако је и постојала - она је тада могла „бити искључиво борбеног карактера, каквих је организација и прије тога времена, свакако, било у Далмацији и Хрватском приморју”, рецимо у доба владавине Византије, или пак иницијативом домаћих власти Которске општине. Први документ који иницира могућност постојања једне одбрамбене поморске организације у Котору датира тек из 1155. године и односи се на двије галије чије се „набављање, одржавање, наоружавање као и снабдијевање навигационом посадом и веслачима” није могло „замислити без постојања једне сталне морнаричке организације” - закључује С. Мијушковић. Други значајан документ који говори о постојању братовштине которских помораца као сталешке организације датира тек из 1353. године, али и он иницира да је ова организација могла постојати и нешто раније, што аутора ове

студије наводи на закључак да оснивање цеховске организације которских помораца „треба тражити негдје средином XIII вијека”, а то је вријеме када Котор доживљава економски успон у доба Немањића.

Анализом првог Статута Братовштине которских помораца из 1463. године, С. Мијушковић је аргументовано засновао закључак да је, за разлику од ранијих тврдњи, „ова организација била увијек професионално удружење помораца навигатора, а не бродовласника, који су, истина, махом могли бити неки чланови, али нека врста чланова другог реда, без активног и пасивног права гласа”. Наиме, Братовштини су припадали готово сви они Которани и други Бокељи „без обзира да ли су имали или не било какве везе са поморством уопште”. Упоредивањем Статута которске Братовштине помораца са једино сачуваним статутима истовјетних организација Задра и Сплита, С. Мијушковић је дошао до увјерења и закључка да је которска Братовштина у свему била изнад задарске и сплитске и да је била старија од ових, а врло вјероватно и од свих других таквих организација на Јадрану.

У четвртом поглављу С. Мијушковић је детаљно и чињенично, врло успјешно, извршио анализу сталешког, економског и васпитног значаја Братовштине которских помораца, која је „била веома важан фактор у друштвеном живљењу Котора”. У овом поглављу он је оспорио и тврдје свих оних који су писали о постојању поморских школа у Боки Которској све до XIX вијека. По њему о поморским школама - укључујући ту „чак и познатог учитеља руских бољара за вријеме Петра Великог, капетана Марка Мартиновића” - не може бити говора. Јер, о тим школама нема никаквих поузданих извора. Једино образовање и васпитавање поморских кадрова обављало се у оквиру Братовштине которских помораца, а то је чињено на специфичан и нетипичан школски начин.

У следећем, петом поглављу, на основу бројних докумената, који се прије свега, чувају у Которском архиву, С. Мијушковић је показао да су односи и спорови у Братовштини которских помораца, „због помањкања писаног законодавства”, често рјешавани на основу норми обичајног права. Тако је ова организација помораца у Боки постала депозит обичајних норми и „нека врста гаранције за њихову правилну примјену”.

Шесто поглавље је посвећено војној организацији Братовштине которских помораца. Док се о поморско-борбеној улози Братовштине из предмлетачког времена може говорити само хипотетички (због недостатка докумената), из периода млетачке владавине Котором и његовом околином (1420-1797) има много више извора у којима се јасно оцртава и чисто војничка структура „једног одреда морнара у њеном саставу” као и неких других борбених јединица (галија и разних других бродова, којима је млетачка влада „одређивала разне борбене задатке и изван бокељских вода”. Борили су се Которски поморци под

млетачком заставом и ван територијалних вода Боке Которске, па чак и изван Јадранског мора. Тако је С. Мијушковић, на основу расположиве грађе, извео закључак да су борбене традиције Братовштине которских помораца, као сталешке организације из ранијег времена, биле од утицаја да и млетачке власти задрже и њен „борбени карактер и да је сматрају својом морнарничком организацијом”.

Расправљајући питање територијалне надлежности Которске морнарице, С. Мијушковић је прецизном анализом извора показао да је та надлежност варијала и да је зависила од промјене јурисдикције Которске општине, али и од јачања (и, наравно, слабљења) појединих центара у Боки (њиховог сепаратизма). Занимљиво је истаћи - каже Мијушковић - да је Братовштина которских помораца највећи домет своје територијалне надлежности остварила у првој половини XIV вијека, кад је у њеној надлежности била читава Бока”. Она је то постигла захваљујући веома повлашћеном положају Котора, који је онда био један од сталних градова Немањичке државе, уживајући као такав нарочите повластице њених владара. У XVII вијеку територијална надлежност Братовштине которских помораца се знатно ограничава, смањује, јер се издвајају поједине бокелске општине (најприје Пераст, затим Прчањ и Доброта), а послејере Морејског рата (1684-1699), Млетачка Република је сасвим свјесно форсирала Херцег-Нови (Турци су из овог града истјерани 1687), желећи да од њега „створи главни поморски и трговачки центар за Боку”. То је - закључује Мијушковић - условило да Которска морнарица доживи „нагло опадање и слабљење” током посљедњег вијека млетачке доминације Боком.

На основу нове документације аутор је кориговао и употпунио „списак досад познатих которских адмирала” и скупио да створи једну цјеловиту слику о њиховој свеукупној друштвеној и политичкој дјелатности, нарочито у домену вођења Которске морнарице. Објашњен је њихов привилегован статус, којим су се они издвајали „од осталих адмирала - лучких капетана на територији Млетачке Републике”; јер су били „истовремено и цивилни и војни млетачки функционери, иако увијек припадници которског грађанског staleжа”, што је био случај и прије него је Котор потпао под власт Млечана (1420).

Посебно поглавље посвећено је опремању, наоружању и навигацији которских галија и, нарочито, улози њихових заповједника - супракомеса. На основу сачуваних извора С. Мијушковић тврди да се „прије почетка млетачке доминације” о супракомесима, као и о адмиралима Которске морнарице, не може са сигурношћу говорити. Он цијени да су у „предмлетачко вријеме” адмирал и супракомес имали друге називе, а да је назив супракомес млетачког поријекла, као и неки други чиновни заповједника - часника у Которској морнарици. Захваљујући истраженим непознатим документима,

допуњен је досад познати списак бројним новим именима заповједника которских галија, исправљене су многе, често и крупне грешке у литератури у вези с појединим личностима и њиховим дјелатностима, „њиховом учешћу у разним поморским биткама”.

Десето поглавље ове студије односи се на положај и дјеловање Которске морнарице послје пада Млетачке Републике (1797), у условима прве аустријске окупације Боке, затим краткотрајне руске и француске владавине на почетку XIX вијека дијелом нашег Приморја. Аутор је увјерљиво показао како су се преломни догађаји с краја XVIII и почетка XIX вијека рефлектовали на територију Боке и како је конфузно стање владало у редовима Которске поморске организације. Због пружања отпора аустријској окупацији, коју су једино поздрављали малобројни которски племићи, затим помагања буне грбљанских сељака и одржавања веза са Црном Гором митрополита Петра I Петровића, аустријске власти, након привремене стабилизације, „нијесу дозволиле овој организацији било каквог дјеловања”. Тек касније, мада Которска морнарица није била формално укинута, аустријске власти у Задру - гувернер Далмације - свакако, уз претходну сагласност цара, обећале су опроштење свих „почињених грехова” овој организацији и допустиле јој да може „учествовати у прослави Св. Трипуна 2. и 3. фебруара 1805.”

За вријеме руско-црногорске владавине Боком (март 1806-август 1807), Которска морнарица је наставила своју традиционалну дјелатност и „знатно доприносила руско-поморским борбеним потребама”. У том кратком периоду руске владавине овим дијелом данашњег Црногорског приморја, Которска морнарица је задобила повјерење руских помораца и под командом вицеадмирала Д.Н. Сењавина активно учествовала у биткама за одбрану Боке од француских инвазионих снага. Према руским изворима, тада се под руском заставом борило око 2.000 бокељских морнара (са својим бродовима), у тешким биткама око далматинских острва и у територијалним водама Дубровачке Републике и Бококоторског залива. О свему томе пише С. Мијушковић, углавном, на основу домаће грађе и оне коју је пронашао у француским архивским фондovima. Слика о Боки и борбама њених помораца на руско-црногорској страни у 1806-1807. години, међутим, била би много комплетнија да је аутор био у прилици да проучи и веома бројна руска документа и интересантну мемоарску литературу. Та би руска грађа, донекле, употпунила не само слику о Которској морнарици, чију су сваку дјелатност забраниле француске власти и конфисковале њена добра. Због таквог стања многи бокељски морнари су и послје 1807. наставили да се боре против Француза, под енглеском умјесто под руском заставом, а они који су остали код својих кућа - на разне начине су бојкотовали мјере француских власти и отказивали им послушност „за мобилизацију људства у Француској ратној морнарици”.

Занимљиво је истаћи да Мијушковић није успио да пронађе ни један документ који би говорио о овој Морнарици за вријеме краткотрајне

Привремене црногорско-бокељске владе - „Централне комисије”, 1814. године, па о њеном обнављању ништа поуздано не казује. Поновном аустријском окупацијом Боке (1814), которској организацији није „дозвољена никаква дјелатност” све до 1833. године, да би поново била компромитована у односу на лојалност према Хабзбуршком двору у револуцији 1848/49. године, због чега је још једном забрањена.

У завршном поглављу (једанаестом), С. Мијушковић расправља питање трећег обнављања рада Которске морнарице (1859), али не више као сталешке, „а још мање борбене”, организације, већ као меморијалне институције, са промјеном имена у „Бокељска морнарица”, чији је задатак био очување поморских традиција, што је записано и у њеном статуту из 1874. године. У овом периоду, све до слома Аустро-Угарске (1918), Бокељска морнарица, како казују многи извори, везивала се чврсто за католичку цркву, постала је веома одана и послушна Бечу. С. Мијушковић изворним материјалом и увјерљивим чињеницама доказује да је то период кад је Морнарица, уживањем новчане помоћи и добијеним одликовањем од Беча, била потпуно у служби његове антијугословенске политике. Додуше, у свему томе предњачио је адмиралитет Морнарице, и један број племића и представника грађанског слоја Боке, који су чак, почетком Првог свјетског рата, формирали и „Schutzkorps Бокељске морнарице”; који је учествовао у освајању Ловћена, јануара 1916. године.

Врлина овог рада С. Мијушковића је у томе што није заобишао ни негативне стране, „крне мрље”, из историје ове организације. Напротив. Он је у цјелости цитирао циркулар адмиралитета Бокељске морнарице од 18. јануара 1918. године, адресиран бокељским општинама, у којему се поздравља пад Ловћена на који су, каже се ту, „јуначки јуришале наше храбре чете...”, међу којима су били и „добровољци наше Бокешке морнарице”. Констатацију адмиралитета да: „Са овом сјајном побједом свануће Боки нови дани”, и да јој се отворила „нова будућност”, као и читав овај акт, којим су Бокељи позивани да заједно са Бокешком морнарицом свечано прославе „благдан свога покровитеља св. Трипуна”, и то у славу „заузећа Ловћена” - С. Мијушковић назива актом „срама и издаје”. У тој и неким другим чињеницама, које одуарају од отворене глорификације, и, рекли бисмо, „романтичарске” идеализације о наводно (скоро) дванестовјековном постојању Бокељске морнарице и њеној „старој и непомућеној слави” у свим периодима њене прошлости, треба тражити, чини се, разлоге што С. Мијушковић за живота није настојао да његова докторска дисертација угледа свјетло дана.

Дакле, Мијушковић, као касније почасни адмирал Бокељске морнарице, (прије и њен вицеадмирал), био је дубоко свјестан шта би значило публикување ове монографије у вријеме када се о овој установи тако идеално мислило и са њоме изводиле многобројне параде, а што је одговарало званичној идеологији и политичком прагматизму званичних владајућих структура. Иако је, међутим, био

дошао до историјски тачних или тачнијих резултата него писци прије њега, истражујући историјске изворе и извлачећи из њихових исказа закључке, на основном методолошком начелу: писати онако како је заиста било - Мијушковић је знао да би, и поред те истине, наишао на неразумијевање власти, па и јавности, навикнутих да на ову традиционалну установу бокелјских помораца гледају идеалистично, без икакве натруне њене историјске славе. И овај примјер говори колико је тешко писати историју када се она усмјерава било са којег друштвеног мјеста или политичке партије, свједочи и о томе колико историчар има тешкоћа да историјском истином пробија дебеле слојеве традиције и легенди. Поједини историчари то чине смјелије, други много опрезније, чекајући погодан тренутак да објаве своје резултате, да покажу како је нешто уистину било. С. Мијушковић није дочекао да као истинољубив и у рационалној култури образован човјек доживи објављивање своје *Которске морнарице* и да јавности покаже историјску истину о њој, али те његове резултате најзад јавност сазнаје...

Као што је већ речено, предмет научне обраде теме *Которска морнарица* третиран је прије три деценије, у вријеме друштвено-политичких и административно-територијалних прилика бивше СФРЈ. Ту околност нужно је имати на уму ради правилног схватања и разумијевања појединих појмова као што су, на примјер, „наши приморски градови“ (у раду се, осим црногорских, често помињу и градови који данас припадају држави Хрватској), „наша обала“, „наши поморци“, „организације наших помораца“ и сл.

Пошто је читаво дјело писано језиком и стилем који има за основу историјску грађу углавном на италијанском језику (што проистиче из тематске и територијалне одређености) и што у тексту има знатан дио цитата на италијанском, сматрали смо прикладнијим да се ово дјело штампа латиницом.

Славко Мијушковић је често реченицу, па и читаве пасусе у рукопису, конструисао употребом не само српског него и италијанског језика (користећи се цитатима из докумената), што за читаоца, који не познаје италијански, поготово не онај из доба млетачке владавине у Бокни Которској, може представљати одређену тешкоћу. С обзиром на то да се дјело обављује постхумно, то се у ауторов начин изражавања није ни лекторски интервенисало, што читалац такође треба да има на уму.

Опширнији осврт на ову књигу С. Мијушковића прву, и једину цјеловиту монографију о Которској морнарици, учинили смо у жељи да што цјеловитије представимо њен садржај и укажемо на њену научну вриједност. Дјело је, у то не треба сумњати, интересантно не само за стручну јавност. Иако је написано прије три деценије, оно није нимало изгубило на научној актуелности. Богато је документовано изворима - међу којима има доста новооткривених докумената која су дословно цитирани на страним језицима (латинском, италијанском,

француском, има позива и на неке аустријског поријекла). Штета је само што та документа аутор, као изврстан зналац односних језика, није превео, бар у напоменама, јер шира читалачка публика коју ће, увјерени смо, ова тема интересовати, неће бити у могућности да сама преводи толико цитираних текстова. Штавише, и дио људи од струке имаће тешкоћа са читањем тих докумената. Иначе, у свему осталом Мијушковићев текст је писан течним и језгровитим стилем, језиком богатим књижевним изразима, истина, с доста страних појмова, од којих су неки могли бити замијењени нашим ријечима а да при томе не изгуби на значају стручна терминологија.

С. Мијушковић је истраживач који изврсно познаје изворе и о тзв. Млетачкој Албанији (*Albania Veneta*), која је „покривала” и данашње Црногорско приморје, што је посвједочио низом својих публикованих текстова. Ипак, овај рад је најкомпетентнији, у њему је зналачки изложена цјелокупна историја бокељске поморске организације, па и других значајнијих догађаја и кретања у Боки Которској у веома дугом временском периоду. Аутор је ову тему истражио детаљно, доводећи (додуше, не увијек) многе догађаје и историјске појаве у везу са општим приликама на Јадрану, па и осталом дијелу Медитерана. Ипак, утисак је да нијесу довољно коришћени историографски резултати о ширем простору, нарочито о залеђу Котора и његовим везама и односима са средњевјековним државама Дукљом-Зетом, затим немањићком Србијом и за дуги период владавине Венеције која је имала и развијен однос са Старом Црном Гором и која је вршила знатан утицај на збивања на нашем Приморју, поготово до почетка XIX вијека. Ова примједба не умањује толико вриједности овог рада колико говори о сложености и историјској слојевитости ове теме.

Објављивање ове књиге, увјерени смо, има велики и културни и научни значај: добија се цјеловита монографија о Бокељској морнарици, заснована на обиљу прворазредне изворне документације, коју је С. Мијушковић брижљиво и савјесно простудирао, дајући прецизне и опрезне судове и закључке и о питањима за која постоје опречни подаци и другачија тумачења у досадашњој историографији. Не треба сумњати ни у то да ће појава овог дјела изазвати интерес за даља истраживања богате многовјековне историје поморства и помораца не само у Бококоторском заливу већ и на читавом јужном Јадрану.

Штампањем монографије *Которска морнарица*, ЦАНУ испуњава свој дуг према историографији о Црној Гори у којој се одраније осјећала потреба за једном критичком расправом о Которској морнарици и њеној многовјековној прошлости. Ова књига представља и достојан чин поштовања његовог научног труда и цјелокупног дјела, које одликује висок степен општекултурних и стручних, нарочито филолошких знања, зналачко и креативно оперисање чињеницама, чврсте логичке опсервације и судови. Ако се има на уму да је историчарев посао да ствара знања, онда није касно ни сада што ово

Мијушковићево дјело предајемо стручној и широј културној јавности. Оно даје повода и мотива и за другачија виђења и судове, што може бити само од користи да се допуни, дубље сагледа и свестраније освијетли слика коју нам о Которској морнарици презентира С. Мијушковић, а која ће остати као матрица трајна.

Зато ми чини част и изузетно задовољство што ми се пружила прилика да у име Одјељења друштвених наука будем уредник ове књиге и да је овдје представим научној и широј културној јавности.